

S.Yücel Şenyurt – Atakan Akçay – Yalçın Kamış, Yüceören. Doğu Kilikya’da Bir Hellenistik–Roma Nekropolü /A Hellenistic and Roman Necropolis in Eastern Cilicia, 150 sayfa, 200 resim/şekil, BTC Co. Yayıncılık, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları No: 1, Ankara 2006 (ISBN 975 507 134 2)

Tanıtılan kitap, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC-HPBH) çalışmaları öncesinde gerçekleştirilmiş kurtarma kazılarında Yüceören’in bilimsel sonuçlarını içermektedir.

Kitap Sunuş (ix-xiii), Giriş (1-4), Bölüm I: Yüceören Nekropolü (7-23), Bölüm II: Mezar ve Küçük Buluntu Kataloğu (29-127), Bölüm III: Yüceören Nekropolü Seramikleri (131-191), Bölüm IV: Genel Değerlendirme (195-208), Kaynaklar (211-218) yanı sıra Ek 1: Yüceören Nekropolü Sikkeleri (221-239), Ek 2: Yüceören İskeletlerinin Paleoantropolojik Açısından Değerlendirilmesi (243-280) kısımlarından oluşmaktadır. Çift dilde hazırlanmış kitapta Türkçe ve İngilizce metin aynı sayfada iki ayrı sütun şeklinde verilmiştir.

Sunuş kısmında BTC-HPBH Projesi ve bu proje kapsamında yapılmış arkeolojik kazılara ana hatlarıyla değinilmiştir. Bu sunuş yazısı, aynı proje kapsamında bugüne kadar çıkmış dört kitapta da aynı şekilde yer almıştır.

Kitabın **Giriş** kısmında Yüceören nekropolü ile ilgili bazı hususiyetlere değinilmiştir. Adana ili Ceyhan ilçesi’ne bağlı Kurtkulağı beldesinin Yüceören mahallesi’nde yer alan nekropolün kazısının 2003 yılında Adana Müze Müdürü Kazım Tosun başkanlığında ve Gazi Üniv. öğretim üyesi Prof.Dr. İlhami Durmuş bilimsel sorumluluğunda gerçekleştirilmiştir. Nekropol alanının büyüklüğü yüzey bulgularına göre yaklaşık 200x400 m.lik bir alana yayılmakla birlikte, proje gereği nekropolün 28x80 m.lik kısmı kazılmıştır. Bu alanda tamamı soyulmuş toplam 16 kaya mezar açığa çıkarılmıştır. Kazı çalışmaları ardından açığa çıkan kaya mezarları “Taşınmaz Kültür Varlıkları” arasında değerlendirildiğinden boru hattının güzergâhı değiştirilmiş ve etki sahası dışına taşınmıştır.

“Yüceören Nekropolü” ismini taşıyan **Bölüm I**, üç alt başlıkta incelenmiştir. İlk alt başlıkta “Kazı Çalışmaları” anlatılmıştır. Boru hattının ilk değişikliği öncesinde nekropolün yaklaşık 1 km doğusunda yer alan Gökdere mevkiinde yapılmış, ancak arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır. Yüzeyin düzeltilmiş kalkerli ana kayası dikkate alınarak burasının taş ocağı olarak kullanılmış olabileceği olasılığı üzerinde durulmuştur. Yüksekçe mevki dikkate alınarak, kendisinden daha alçak konumdaki Maltepe yerleşiminin gözetleme kulesi olabileceği ve jeostratejik önemi üzerinde durulmuştur. Bölümün ikinci alt başlığında “Coğrafi Konum ve Özellikleri” anlatılmıştır. Toprak örtüsünün derin olmaması ve doğal kayacın yapısının (kretase yaşlı kristalize kireç taşı) kolay işlenebilirliği ifade edilmiştir. Arazinin bu kolay işlenebilirliği ile antik dönemde bu bölgede yaşamış toplulukların kaya mezar açmasına sebep olan temel etmenler arasında bir ilişkisi kurulmuştur. İlk bölümün son alt başlığında “Tarihsel Çerçeve” çizilmiştir. Bu alt başlığın kapsamı, büyük ölçüde bölgenin Helenistik ve Roma yerleşimleri ve dağılımları, bölgesel ve bölgeler arası konumuyla sınırlandırılmıştır. Helenistik dönemde bölge hâkimiyetinin

çok sık el değiştirdiği, dolayısıyla ağırlıklı olarak askeri karakterinin öne çıktığı üzerinde durulmuştur. Bölge, Roma döneminde de siyasi istikrarda benzer düzensizlikler yaşanmış, ancak daha geniş bir etki alanına sahip siyasi gelişmelerin bir unsuru olmuştur. Yüzey araştırmaları da bölgenin Helenistik-Roma dönemleri boyunca yoğun bir iskâna sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yüceören'in 6 km güneydoğusunda yer alan Muttalip Höyüğü (ki antik *Catabolo* olabileceği düşünülmektedir), Geç Helenistik'ten öteye gitmeyen tabakalanmasıyla bölgenin en büyük yerleşimi olup, bu yerleşimin hinterlandındaki Maltepe höyüğünün çiftlik veya küçük köy olabileceği ihtimali üzerinde kuvvetlice durulmuştur. Küçük bir yerleşime ait olması gereken Yüceören nekropolünün ise Geç Helenistik'ten Erken Bizans'a dek yerleşilmiş bu Maltepe höyüğü sakinlerine ait olması gerektiği ifade edilmiştir.

Bölüm II “Mezar ve Küçük Buluntu Kataloğu” başlığını taşımaktadır. Alt başlıklarda, açılmış 16 mezardan her biri küçük buluntularıyla birlikte tek tek tanımlanmış, buluntuların tarihlendirmeleri yapılmıştır. Bunlara ilişkin veriler “Değerlendirme” kısmında (bkz. aşağıda) ele alınmıştır. Mezarların tümü soyulmuş ve tahrip edilmiş durumdadır. Burada, mezarlardan ele geçen küçük buluntuların dökümü sıralanabilir: Cam ve p.t. ungantaryum, p.t. kandil, p.t. ve cam boncuk, sikkeler (bkz. Ek 1, aşağıda), altın varak, taşlı altın küpe, demir yüzük, bronz bilezik, bronz iğne, p.t. ve taş ağırsak, demir çivi ve perçin parçaları, metal aksamlar, kilit kolu, bronz spatül, sandık kulbu, terracotta figürin başı ve terracotta heykelcik. Özellikle değinilen son heykelcik, alt üzerinde çıplak tasvir edilmiş “çocuk tanrı”, özgün üslubuyla dikkat çekici bir buluntudur.

Bölüm III'de “Yüceören Nekropolü Seramikleri” tanıtılmıştır. Kazılarda sekizi tam olmak üzere 4500'den fazla kap parçası ele geçmiştir. Tespit edilen seramik grupları şunlardır: 1- Doğu Sigillata A Grubu, 2- Afrika Kırmızı Astarlı Taklitleri ve Geç Roma C Seramikleri ve 3- Günlük Kullanım Kapları ve Kaba Mallar.

Çalışmanın “Genel Değerlendirme”si **Bölüm IV**'de yapılmıştır. İlk alt başlıkta “Mezar Mimarisi” incelenmiştir. Yeraltı oda mezarları giriş, kapı ve iç mekânı oluşturan odadan ibaret basit bir şemaya sahiptir. Mezar şemasının temel unsurları mezar odasına ulaşımı sağlayan kapı (stomion) ve defin işleminin gerçekleştirildiği asıl mekân olan mezar odasıdır. Ana kayanın oyulmasıyla yapılmış bu tip oda mezarlara Doğu Akdeniz havzasında, özellikle Kıbrıs, Suriye-Filistin ve Türkiye'de rastlandığı ifade edilmiştir. Mezarlıkların genişlikleri 1.20 ile 1.50 m., uzunlukları 2.20-3.10 m. arasında değişmektedir. Tamamı basamaklı dromosludur. Yön birliği yoktur. Mezarlar, biri hariç (K-3), aynı dromosa açılan tek odalıdır. Bazı odaların içine sonradan lahit yerleştirilmiştir. Mezarlardan bazıları trapezoid, bazıları kareye yakın, bazıları dikdörtgen ve bazıları düzensiz planlıdır. Mezarlardan bazılarında bir ile üç arasında değişen klineler mevcuttur ve bu klinelerin bazıları taş yastıklıdır. İkinci alt başlığı oluşturan “Küçük Buluntular ve Tarihlemeye” göre en erken buluntunun M.Ö. 3. yüzyıldan eskiye gitmediği, en geç buluntunun ise M.S. 7. yüzyıla dek uzandığı tespiti yapılmıştır. Kültürler aralıksız devam etmiş, bu aralıkta mezarlıklar kullanılmıştır. Söz konusu tarihleyici veriler olarak ise seramikler, p.t. ve cam ungantaryumlar, p.t. heykelcikler, kandiller, lahitletler ile lahit kapaklarında kullanılan çatı kiremitleri, metal objeler ve sikkeler kullanılmıştır.

Melih Arslan ve Bekircan Tahberer tarafından kaleme alınan Ek 1'in konusu “Yüceören Nekropolü Sikkeleri”dir. Sikkeler M.Ö. 3. yüzyıldan başlayıp M.S. 3. yüzyılın ortalarına (Roma İmp. dönemi) dek geçen zaman aralığına tarihlenir. Kazılarda 15 adet bronz sikke bulunmuştur. Bunlar Seleukos Krallığı (I. Antiokhos Soter, M.Ö. 280-261 ve Seleukos Keravnos, M.Ö. 226-223), Aegeae (M.Ö. 2.-1. yüzyıl), Tarsus Şehir sikkesi (Geç Helenistik); Aegeae, Kommagene, Kıbrıs veya Antiokhia (Roma) darphaneleridir. Üç sikke tanımsızdır. Alanın yüzeyinden bulunan

bir bronz sikke ise Heraklius'a (M.S. 641-610) aittir. Aynı başlığın devamında bu sikkeler dikkate alınarak genel bir tarihi çerçeve çizilmiştir.

Kitabın son bölümünü oluşturan Ek 2, Ayla Sevim tarafından kaleme alınmıştır ve "Yüceören İskeletlerinin Paleoantropolojik Açından Değerlendirilmesi" konusunu içermektedir. Demografik sonuçlara göre toplam 59 birey belirlenmiştir. Bunların 44'ü (% 74.5) erişkin, 15 (% 25.5) çocuktur. Erişkinlerin 19'u erkek, 16'sı kadındır. Bazı mezarlara çoklu gömü yapılmıştır. Örneğin bunlardan mezar K-3/2'de 14'ü yetişkin ve 8'i çocuğa ait olmak üzere toplam 22 bireyin gömülmüş oldukları anlaşılmıştır. Çocuk ölümlerinin az olması dikkate alınarak Yüceören toplumunun sağlıklı bir yapıya sahip olduğu yorumu yapılmıştır. Bu yorum, ölümlerin en çok 35-45 yaşları arasında olmasıyla da desteklenmiştir. Boy ortalamaları da hesaplanmış, buna göre kadınların boy ortalaması 153 cm., erkeklerin boy ortalaması 170 cm. civarındadır. Belirlenen patolojik lezyonlar neticesinde romatizmal hastalıkların ve osteofitik oluşumların yoğunluğuna dikkat çekilmiştir. Buna göre toplumun fiziksel güç gerektiren bir yaşam sürmüştüğü öngörülmüştür.

Helenistik - Roma nekropolünün tanıtıldığı kitap öncelikle çok kaliteli baskısı, renkli resimleri ve bunları zenginleştiren çizimlerle dikkati çekmektedir. Titiz çalışılmış ve değişik kayıt yöntemleri kullanılmış, bunlar metin içinde orantılı bir şekilde yazı akışına dâhil edilmiştir. Anadolu arkeolojisinin özgün monografilerden birisidir. Devrin mezarlık kültürü açısından fikir vermesi ve bölgenin özel şartları gereği ana kayanın oyularak definlerin yapılmış olması dikkate değerdir. Tek sezonlu bir kazının kitap şeklinde kapsamlı bir çalışmaya dönüştürülmüş olması takdire değerdir. Ayrıca kazı çalışmasının ardından bu sivil mezarlık alınının korunması amacıyla boru hattının değiştirilmiş olması bizce ayrı bir takdir konusudur.

Atıla TÜRKER*

*Arkeolog Dr.; atilaturker@yahoo.de

